

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

DERMATOLOŠKE MANIFESTACIJE POST COVID-19 U PRIMARNOJ ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI

dr Jadranka Janković

specijalista dermatovenerologiju

Dom zdravlja „Novi Sad“

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

COVID-19

- ❑ Od kada je u decembru 2019.g izolovan i definisan novi patogen iz grupe Corona virusa, nazvan SARS-Cov-2 kao uzročnik COVID-19 oboljenja, kako se primarno smatralo , oboljenja disajnih organa, mnogobrojne studije su objavljene o manifestacijama na drugim organima i sistemima, medju kojima je i **koža**.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

POST COVID-19

- Danas se smatra da je u pitanju multisistemsko oboljenje, sa širokim rasponom kliničkih manifestacija, od asimptomatske infekcije do veoma teške kliničke slike.
- Većina pacijenata se potpuno oporavi u roku 3 do 4 nedelje, ali kod određenog broja obolelih simptomi mogu trajati duže, mogu nastajati komplikacije i dugoročne zdravstvene tegobe.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

POST COVID-19

- Ako simptomi traju 4 do 12 nedelja nakon početne infekcije, govorimo o produženom simptomatskom COVID 19.
- Post COVID sindrom se definiše kao skup simptoma koji su prisutni I nakon 12 nedelja od početne infekcije COVID 19, a nisu vezani za neko drugo stanje ili bolest.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

LONG COVID-19

- ❑ Termin Long COVID-19 obuhvata znake i simptome koji se nastavljaju ili razvijaju posle akutne COVID-19 faze i obuhvata produženi simptomatski COVID-19 i Post COVID-19 sindrom.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

POST COVID-19

- ❑ Prema novim studijama i analizama, 80% pacijenata je imalo bar jedan simptom 3 nedelje nakon akutne infekcije, a smatra se da oko 10% od ukupno obolelih ima neku vrstu produženog COVID-19.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

POST COVID-19

- Kliničke manifestacije produžene COVID 19 infekcije , su mnogobrojne , zahvataju različite organe i sisteme .
- Javljaju se i kod blažih formi bolesti.
- Retko su prisutne kod dece.
- Mogu se grupisati u opšte, pulmološke, kardiovaskularne, neurološke, psihijatrijske i dermatološke.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

DERMATOLOŠKE MANIFESTACIJE POST COVID-19

Kutane manifestacije koje perzistiraju ili se pojavljuju nakon akutne infekcije su:

- različiti egzantemi (morbiliformni, eritematozni, papulovezikularni),
- urtikarijalne erupcije,
- livedo reticularis/racemosa –like lezije,
- purpurične promene
- perzistentni COVID prsti (promene nalik promrzlinama, perniones),
- stanje pojačanog opadanja kose tipa telogeniog effluviuma.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

DERMATOLOŠKE MANIFESTACIJE POST COVID-19

- ❑ Nadjeno je da su morbiliformni i urtikarijalni egzantemi kraćeg trajanja, dok perniones-like lezije i livedo reticularis mogu trajati znatno duže, više od dva meseca.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

EGZANTEMI

- Eritematozni, makulopapularni ili morbiliformni egzantemi su najčešća manifestacija na koži u toku COVID-19 infekcije.
- Uglavnom lokalizovani na trupu i ekstremitetima, u većini slučajeva sa svrabom.
- Nastaju češće nakon nastanka sistemskih simptoma.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

EGZANTEMI

- Eritematozne lezije mogu imati purpuričnu evoluciju ili koegzistirati od početka sa purpuričnim lezijama.
- Studije pokazuju da su u većini slučajeva promene generalizovane, simetrične, počinju na trupu sa centrifugalnim širenjem.
- Makulopapularni egzantem u COVID-19 uglavnom štedi palmoplantarne regije i mukoze.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

EGZANTEMI

- ❑ U ovoj grupi kožnih promena u toku i nakon akutne COVID-19 infekcije, diferencijalno dijagnostički treba uzeti u obzir egzanteme uzrokovane drugim virusima i medikamentozne kožne erupcije.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

EGZANTEMI

- Papulovezikularni egzantem u toku COVID-19 infekcije je opisan kao diseminovane polimorfne promene u vidu sitnih papula, vezikula i pustula ili redje, lokalizovana, monomorfna forma na grudnom košu ili ledjima.
- Negde se pominje kao “varicella –like” egzantem.
- Uglavnom sa srednje izraženom kliničkom slikom COVID-19, prolazi bez sekvela.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

EGZANTEMI

Vezikularni
egzantem

Morbiliformni
egzantem

Papulo-vezikularni
egzantem

Eritematozni
egzantem

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

URTIKARIJALNE LEZIJE

- Urtikarijalne erupcije i urtikarija-like erupcije asocirane sa COVID-19 su opisane u više različitih studija.
- Navodi se da su češće sa srednje izraženom kliničkom slikom COVID-19.
- Urtikarijalne erupcije su opisane i kao prodromalni znaci COVID-19, naročito udruženi sa pireksijom, što može biti od značaja za ranu dijagnozu , a posledično sprečavanje transmisije oboljenja.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

URTİKARIJALNE LEZIJE

- Urtikarijalne lezije dominantno zahvataju trup i ekstremitete, čuvajući akralne regije.
- Svrab je uvek prisutan.
- U terapiji se koriste antihistaminici.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

PERNIONES –LIKE AKRALNE LEZIJE

- Perniones –like akralne lezije povezane sa Covid-19 su prvi put opisan kod 13-godišnjeg dečaka od strane italijanskih autora.
- Uglavnom su opisivane kod mlađjih odraslih osoba I dece i kod blažih formi Covid infekcije.
- Ove promene mogu biti I jedini simptom bolesti.
- Kod pacijenata sa drugim COVID 19 simptomima, pernio-like lezije se pojavljuju nakon drugih simptoma.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

PERNIONES –LIKE AKRALNE LEZIJE

- U kliničkoj slici se vide eritematozno-lividne mrlje i plakovi, uglavnom na prstima stopala, ali mogu biti i na šakama.
- Redje se vide na aurikulama.
- Senzacije u vidu bola, žarenja, svraba su često prisutne.
- Ove promene mogu dugo perzistirati I spontano prolaze, ne ostavljajući ožiljke.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

PERNIONES –LIKE AKRALNE LEZIJE

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

LIVEDO RETICULARIS LEZIJE

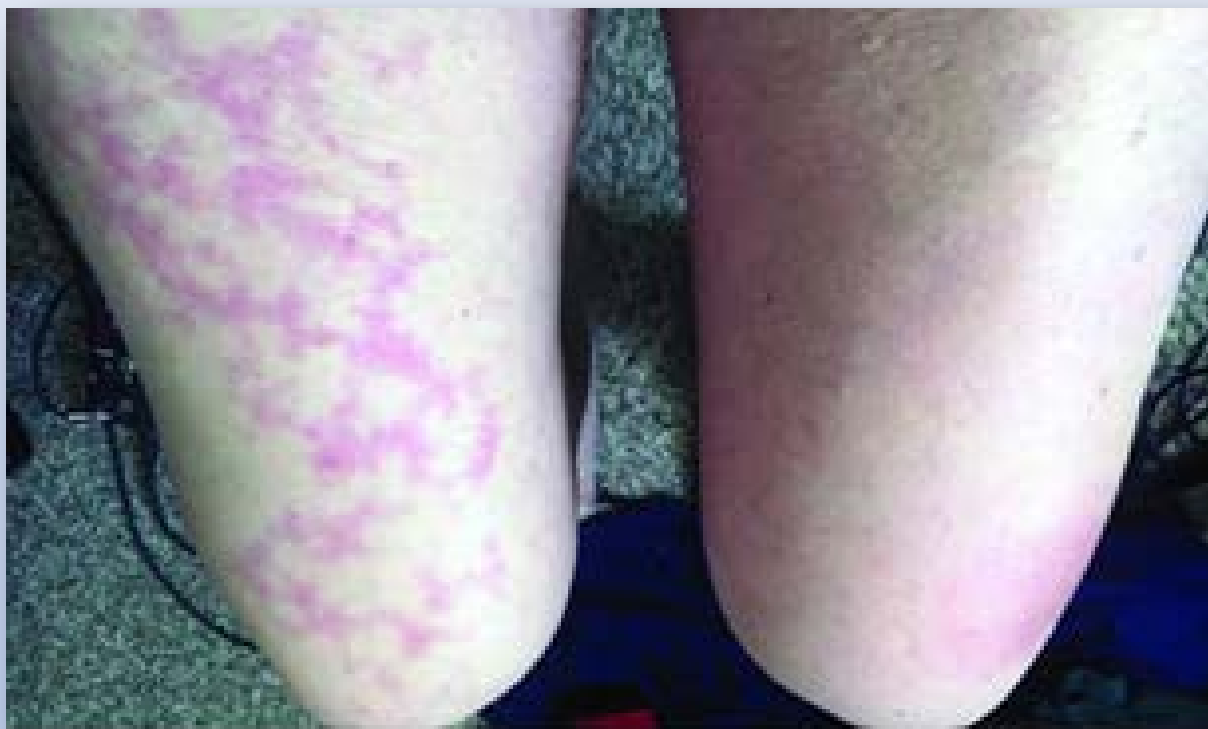
- Livedo reticularis lezije su promene izgleda lividne mreže na koži, koja je pravilna ,simetrična, blede lividne trake formiraju prsten oko svetlijeg centra.
- Ovakve promene nisu udružene sa tromboembolijskim komplikacijama.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

LIVEDO RETICULARIS LEZIJE

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

LIVEDO RACEMOZA

- Livedo racemoza su, iregularne, lividne anularne lezije, asimetričnog rasporeda, često prisutne u teškoj kliničkoj formi bolesti sa izraženom koagulopatijom.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

LIVEDO RACEMOZA

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

PURPURIČNE PROMENE

- Purpurične promene na koži u toku COVID-19 infekcije su češće kod strajjih pacijenta i u toku teške kliničke slike.
- Nastaju verovatno direktnim oštećenjem endotelijalnih ćelija virusom ili disregulatornim inflamatornim odgovorom.
- Purpurične lezije mogu biti generalizovane, mogu biti na intertiginoznim regijama ili akralne distribucije.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

PURPURIČNE PROMENE

- Purpurične promene mogu evoluirati u hemoragične bule.
- U teškim slučajevima mogu biti udružene sa izraženom koagulopatijom.
- Kod blažih formi purpuričnih promena dovoljna je lokalna terapija topikalnim kortikosteroidima, a u težim neophodna je sistemaska kortikosteroidna terapija

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

PURPURIČNE PROMENE

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

DERMATOLOŠKE MANIFESTACIJE POST COVID-19

- Pored navedenih manifestacija na koži koje nastaju u akutnom a mogu i u produženom COVID-u, najčešće dermatološko stanje nakon akutne faze COVID-19 infekcije zbog koga se pacijenti javljaju lekaru opšte medicine i dermatologu su tegobe u vidu pojačanog opadanja kose karakteristika telogenog effluvijuma i trihodinije - senzacija u vidu bola i žarenja na koži glave, bez vidljivih patoloških promena na koži.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

- Telogeni efluvijum se karakteriše difuznim opadanjem kose koja, pod dejstvom različitih uzročnika (postpartalno, akutna i hronična oboljenja, operacije, akcidenti, gubitak težine, endokrinološki poremećaji...)
- Nastaje preranom folikularnom tranzicijom anagene (aktivne faze rasta) u telogenu (završnu) fazu.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

- Obično se javlja tri do četiri meseca nakon dejstva provokativnog činioca.

- Po dužini trajanja može biti:
 - akutni-remisija unutar 3 - 6 meseci i
 - Ohronični-perzistira duže od 6 meseci.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

- Post-infektivni telogeni efluvium (TE) kod pacijenata sa istorijom COVID-19 infekcije , u suprotnosti sa uobičajenim nastajanjem, se može razviti :
 - posle 4 nedelje- rani nastanak
 - posle 12 nedelja od infekcije- kasni nastanak.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

- ❑ Prema studiji objavljenoj u JAAD International u julu 2021 u analizi 128 pacijenata (104 žene i 24 muškarca) koji su imali COVID-19 infekciju dijagnostikvan je TE kod 84 pacijenta, trihodinija kod 74 pacijenta, s u 42% slučajeva telogeni efluvijum i trihodinija su bili udruženi simptomi.
- ❑ U značajnom broju ovi pacijenti su imali i druge simptome : anosmiu, dysgeusiu, kašalj, glavobolju, mijalgije.
- ❑ Nadjeno je, prema ovoj studiji, da trihodinija kad je prisutna, u korelaciji sa anosmijom, ageusiom i glavoboljom.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

- U patogenezi nastanka telogenog efluvijuma i trihodinije u COVID-19 infekciji, pored direktnog dejstva virusa i pro-inflamatornih citokina na matrix ćelije dlačnog folikula , uticaj mogu imati i lekovi koji se koriste u ovoj infekciji, posebno za kasno nastajanje TE.
- Navode se antikoagulansi, azitromicin, hydroxychloroquine.
- Takodje, kod pacijenta sa Covid-19, psihološki stres je mogući okidač.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

- ❑ Terapija koja se može koristiti kod post COVID-19 telogenog efluvijuma i trihodinije obuhvata:
 - visoko potentne topikalne kortikosteroide,
 - topikalni minoksidil,
 - suplemente sa aminokiselinama i B vitaminima,
 - losione sa analgetskim dejstvom

- ❑ Stanje telogenog efluvijuma u post COVID-19 može značajno da utiče na kvalitet života pacijenata i u nekim slučajevima zahteva pomoć i drugih specijalnosti.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

TELOGENI EFLUVIJUM

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

DERMATOLOŠKE MANIFESTACIJE POST COVID-19

Poznavanje do sada opisanih i mogućih kožnih manifestacija u akutnoj COVID-19 infekciji i produženom COVID-19 neophodno je, jer mogu biti korisni markeri oboljenja i prognostički indikatori.

XVII VOJVOĐANSKI DANI OPŠTE MEDICINE

LITERATURA

1. Starace M., Lorizzo M., Sechi A., et al. Trichodinia and telogen effluvium in Covid-19 patients- results Of an international expert opinion survey on diagnosis and management, JAAD International(jul 2021)
Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666328721000560>
2. Tamaro A., Parisella R.F., Cutaneous long Covid, J Cosmet Dermatol 2021,20:2378-2379
Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jocd.14291>
3. Garg M., Maralakunte M., Garg S., et al. The Conundrum of „Long-Covid-19“:A Narrative Review; International Journal of General Medicine 2021:14 2491-2506
Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8214209/>
4. McMahon DE, Gallman AE et al Long COVID in the skin: a registry analysis of COVID-19 dermatological duration, Lancet Infect Dis 2021; 21:313-314
Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7836995/>
5. Genovese G, Moltrasio C, Berti, Marzano A.V. Skin manifestation associated with COVID-19: Current knowledge and future perspectives, Dermatology 2021;237:1-12
Dostupno na: <https://www.karger.com/Article/FullText/512932>